

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА
КАФЕДРА АКАДЕМІЧНОГО ТА ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор
з науково-методичної та навчальної роботи
О. Б. Жильцов
“ 04 ” “ 09 ” 20 14 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ВОКАЛУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 025 «Музичне мистецтво»
освітній рівень – другий (магістерський)

2017 – 2018 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.

Заступник директора з науково-методичної
та навчальної роботи

А. О. Таранник

Робоча програма з навчальної дисципліни «Методика викладання вокалу у вищій школі» для студентів галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво», другого (магістерського) освітнього рівня

Розробники:

Мережко Юлія Валеріївна – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри академічного та естрадного вокалу;

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв.

Протокол від « 6 » вересня 2017 року № 1

Завідувач кафедри

академічного та естрадного вокалу _____ Мережко Ю.В. Мережко
(підпис)

©Мережко Ю.В., Дерев'янка Л.А., 2017 рік
©Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017 рік

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дисципліна «Методика викладання дисциплін кваліфікації у вищій школі» є провідною для студентів спеціальності «Музичне мистецтво», другого (магістерського) освітнього рівня. Вона узагальнює теоретичні знання студентів у галузі вокальної педагогіки та практичний досвід роботи в класі сольного співу, систематизує їх в методичному аспекті на основі застосування міждисциплінарних зв'язків, а також знайомить студентів з сучасними інноваційними вокальними методиками.

Зміст дисципліни складають лекційні, практичні заняття, завдання для самостійної роботи студентів. Види контролю: модульний контроль, семестровий контроль, екзамен.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

Мета курсу - сформувати у студентів систему науково-методичних знань та практичних вмінь в галузі вокальної педагогіки; ознайомити студентів з основними принципами вокальної педагогіки та методикою викладання дисципліни «Сольний спів»; сформувати основу екологічних знань про збереження та охорону співацького голосу; виховувати естетичний смак, критичне мислення, сформувати ціннісні орієнтації у продукції сучасного музичного простору.

Завдання курсу:

- сприяти усвідомленню студентами науково-методичних основ розвитку співацького голосу;
- надати студентам психофізіологічні знання про співацький процес, будову та функції голосового апарату;
- сформувати у студентів здатність до засвоєння та передачі психолого-педагогічних та методичних знань та вмінь;
- сприяти набуттю навичок постановки голосу у вокальному та мовленнєвому режимі роботи голосового апарату;

- сприяти вивченню науково-методичних основ становлення академічного та естрадного мистецтва, педагогічної діяльності видатних співаків та педагогів;
- стимулювати творчі пошуки студентів, вміння професійно мислити, застосовувати набуті знання у виконавській та педагогічній діяльності.

У процесі вивчення даної дисципліни студенти повинні **знати**:

- основні критерії визначення співацького голосу та початкові методи роботи над його розвитком;
- будову органів голосового апарату, методи і прийоми постановки голосу;
- методичні основи стильових та жанрових ознак і напрямів академічного та естрадного вокального мистецтва;
- основний репертуар для всіх типів голосів;
- принципи підбору репертуару та особливості індивідуальної педагогічної роботи над його засвоєнням;
- художньо-виражальні засоби співу, головні складові академічного співу та естрадного концертного номера;
- специфіку роботи з оркестром, мікрофоном і фонограмою;
- провідні компоненти професійно спрямованого мислення співака.

У процесі вивчення даної дисципліни студенти повинні **вміти**:

- застосовувати основні методичні знання та вміння в моделюванні практичної вокальної роботи з учнями;
- самостійно складати план-конспект практичного заняття з сольного співу, аналізувати художні та технічні особливості вокальних творів;
- створювати власну інтерпретацію вокального твору;
- проводити власний аналіз вокальних творів різних видів і жанрів;
- самостійно застосовувати отримані знання в концертній та педагогічній діяльності;

- проводити самостійний аналіз власних концертних виступів, розвивати самоконтроль.

У процесі вивчення даної дисципліни студенти повинні **володіти:**

- основними принципами виховання співака;
- теоретичними знаннями музично-виконавської діяльності співака;
- знаннями у галузі підбору педагогічного репертуару;
- професійними методами педагогічної роботи на всіх етапах професійної музичної освіти.

Протягом проходження даного курсу у студентів мають бути сформовані наступні **програмні компетентності:** загальні та фахові (спеціальні).

Загальні

Методологічна:

- оволодіння теоретичними та емпіричними методами роботи (аналізу, спостереження, систематизації, узагальнення, конкретизації);
- здатність практично використовувати професійно профільовані знання в галузі методики музичного, зокрема вокального навчання та виховання.

Інформаційна:

- базові уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, соціології, що сприяють розвиткові загальної культури та соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати у професійній і соціальній діяльності;
- базові знання з музичної педагогіки та методики музичного виховання в обсязі, необхідному для володіння дидактичним та методичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати їх в обраній професії.

Самоосвітня:

- здатність до самоаналізу, саморозвитку у процесі вивчення історії вокального мистецтва.

Фахові

Спеціальні

Здатність (до):

- оволодіння теоретичними знаннями з вокального мистецтва;
- здатність вивчення досвіду персоналій вокальних педагогів, історії вітчизняної вокальної школи;
- підбору репертуару та індивідуальної педагогічної роботи над його засвоєнням із студентами;
- практичного використання засвоєних професійно профільованих знань у педагогічній діяльності.

Програмні результати навчання:

- Знання теорії та методології вокальної освіти у вищій школі. Готовність до науково-педагогічної діяльності в університеті. Здатність до самостійного наукового пошуку в галузі вокальної та музичної педагогіки.
- Розуміння технології підбору вокально-педагогічного репертуару для різних типів співацьких голосів. Володіння дидактичним матеріалом з музично-теоретичних, методичних і музично-виконавських дисциплін.
- Здатність до самореалізації та розкриття особистісного творчого потенціалу, професійного лідерства та успіху, самоосвіти і самовдосконалення.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Предмет: процес навчання та виховання студентів вищого навчального закладу в умовах реформування та модернізації системи освіти в Україні, формування творчої особистості фахівця вищої кваліфікації.

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»	Обов'язкова дисципліна	
Змістових модулів – 3	Спеціальність: 025 «Музичне мистецтво»		
Загальна кількість годин - 120		Освітній рівень: другий «магістерський»	Рік підготовки:
	Семестри: XI		
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2		Аудиторних:	32 год.
		Лекції:	22 год.
		Практичні:	10 год.
		Самостійна робота:	50 год.
		Семестровий контроль:	30 год.
		Модульний контроль:	8 год.
		Види контролю:	екзамен – XI семестр

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Методика викладання вокалу у вищій школі»

XI семестр: МОДУЛЬ 1								
№ теми	Назви теоретичних/практичних розділів	Кількість годин						
		Разом	Аудиторних	Лекційних	Семінарських	Практичних	Індивідуальна робота	Самостійна робота
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1: Науково-методичні основи вокальної педагогіки								
1.1	Історичні та науково-методичні засади вокальної педагогіки та методики вокального навчання	7	2	2			5	
1.2	Програмові вимоги та завдання дисципліни «Методика викладання вокалу у вищій школі»	7	2	2			5	
1.3	Принципи, умови навчання студентів сольному співу у ВШ	9	4	2		2	5	
1.4	Методи навчання сольного співу у ВШ	9	4	2		2	5	
	МКР № 1-2	4						4
	Разом	36	12	8		4	20	
Модуль 2								
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2: Фахові вимоги та зміст професійної діяльності викладача вокалу								
2.1	Вимоги до викладача вокалу (фахові компетенції, функції)	7	2	2			5	
2.2	Специфіка, зміст і структура діяльності викладача вокалу	9	4	2		2	5	
2.3	Педагогічний репертуар викладача вокалу	7	2	2			5	
	Разом	23	8	6		2	15	
МОДУЛЬ 3								
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3: Особливості вокально-технічного розвитку голосового апарату								
3.1	Вокально-мовленнєві знання і навички майбутнього викладача вокалу	7	2	2			5	
3.2	Особливості функціонування органів голосового апарату	7	2	2			5	
3.3	Методичні основи вокально-технічного розвитку голосу дорослої людини. Манери співу	9	4	2		2	5	

3.4	Методика роботи над вокалізами на заняттях з вокалу із студентами	4	4	2		2			
	МКР № 3-4	4							4
	<i>Разом</i>	31	12	8		4		15	
	<i>Семестровий контроль</i>	30							
	Усього за XI семестр	120	32	22	0	10	0	50	8

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ВОКАЛУ У ВШ»

XI семестр

МОДУЛЬ 1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Науково-методичні основи вокальної педагогіки

Лекція. Тема 1.1. Історичні та науково-методичні засади вокальної педагогіки та методики вокального навчання. 2 год.

Поняття про процес утворення звуку. Італійська, французька та німецька вокальна школа. Зародження академічного стилю співу. Розвиток російської школи співу. Становлення та розвиток національної вокальної школи. Принципи вокальної педагогіки та особливості індивідуального підходу в опануванні вокальним мистецтвом.

Базова література: 1,7, 12, 13.

Допоміжна література: 12, 17.

Самостійна робота до теми 1.1 «Історичні та науково-методичні засади вокальної педагогіки та методики вокального навчання». 5 год.

Питання.

1. Охарактеризувати основні принципи вокальної педагогіки: розуміння значення нейрофізіологічного фактора; одночасність розвитку всіх якостей співака; поступовість розвитку голосу; індивідуальний підхід до співака.
2. Визначити спільне та відмінні риси навчання вокалу у різні століття.

Базова література: 1, 6, 14.

Допоміжна література: 2, 14, 17.

Лекція. Тема 1. 2. Програмові вимоги та завдання дисципліни «Методика викладання вокалу у вищій школі». 2 год.

Передбачає ознайомлення зі змістом даної дисципліни, виокремлення мети та завдань курсу. Короткий екскурс по темам дисципліни, які будуть вивчатися.

Базова література: 1,7, 11,12,

Допоміжна література:3.

Самостійна робота до теми 1.2: «Програмові вимоги та завдання дисципліни «Методика викладання вокалу у вищій школі». 5 год.

Питання.

1. Обґрунтувати програмові вимоги до запропонованої дисципліни.
2. Визначити, що маєш знати та вміти після проходження даного курсу.

Базова література: 7, 11,12,
Допоміжна література: 3.

Лекція. Тема 1. 3. Принципи, умови навчання студентів сольному співу у ВШ. 2 год.

Принципи застосування співаком художніх виражальних засобів різних видів мистецтв. Умови навчання студентів сольному співу: створення позитивної емоційної атмосфери вокального навчання у контексті діалогу, що виступає специфічною формою педагогічної взаємодії викладача і студентів; забезпечення фахової компетентності майбутніх учителів, яка виражена повнотою та системністю становлення індивідуального фонду педагогічних і мистецьких знань; організація спільної творчої навчальної діяльності викладача і студентів, у ході якої реалізуються музично-вокальні інтереси кожної особистості.

Базова література:1, 6, 14.
Допоміжна література: 2,14, 17.

Практичне заняття до теми 1.3: «Принципи, умови навчання студентів сольному співу у ВШ». 2 год.

Питання.

1. Охарактеризувати принципи підбору навчально-художнього репертуару для різних типів голосів.
2. Висітлити сучасні умови вокального навчання студентів у ВНЗ мистецького спрямування.

Базова література: 1,5,7, 8.
Допоміжна література: 9, 12.

Самостійна робота до теми 1.3: «Принципи, умови навчання студентів сольному співу у ВШ». 5 год.

Питання.

1. Розкрити сутність принципу опори на національне спрямування вокального навчання; принципу забезпечення культуровідповідності вокального навчання студентів; принципу спонукання майбутніх

учителів до творчого самовираження у процесі вокально-виконавської діяльності.

Базова література: 1, 6.

Допоміжна література: 2, 14.

Лекція. Тема 1. 4. Методи навчання сольного співу у ВШ. 2 год.

Методи прямого впливу на м'язові установки та дії; методи впливу на артикуляцію приголосних; методи впливу на положення гортані та «позіх»; методи впливу на дихання; методи впливу на тембр голосу шляхом зміни забарвлення голосних – фонетичні методи; методи фіксації фнутрішніх відчуттів; методи вольових наказів та емоційних станів.

Базова література: 1, 4, 5, 9.

Допоміжна література: 12, 15.

Практичне заняття до теми 1.4: «Методи навчання сольного співу у ВШ». 2 год.

Питання.

1. Використання методів емоційних станів і вольових наказів у практиці вокального навчання.
2. Робота методу слухових впливів та методу особистого показу викладачем на практиці.

Базова література: 5, 7, 8, 12, 13.

Допоміжна література: 9, 12, 18.

Самостійна робота до теми 1.4 «Методи навчання сольного співу у ВШ». 5 год.

Питання.

1. Описати метод прослуховування еталонних вокальних програм.
2. Визначити сутність методу затриманого зворотного слухового зв'язку.

Базова література: 4, 5, 9, 12.

Допоміжна література: 12, 15.

Модуль 2

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2: Фахові вимоги та зміст професійної діяльності викладача вокалу

Лекція. Тема 2. 1. Вимоги до викладача вокалу (фахові компетенції, функції). 2 год.

Сучасні вимоги до професійної підготовки викладача вокалу. Специфіка фахової діяльності педагога-вокаліста. Практичні поради педагогам-початківцям.

Базова література: 8, 9, 10, 12.

Допоміжна література: 3, 8.

Самостійна робота до теми 2.1: «Вимоги до викладача вокалу (фахові компетенції, функції)». 5 год.

Питання.

1. З'ясувати, що треба знати педагогу для створення необхідного психологічного клімату на занятті з вокалу.
2. Визначити основні функції викладача вокалу у ВШ.

Базова література: 7, 10, 12, 13.

Допоміжна література: 12.

Лекція. Тема 2. 2. Специфіка, зміст і структура діяльності викладача вокалу. 2 год.

Специфіка фахової діяльності викладача сольного співу (вокалу, постановки голосу). Організація навчання у класі сольного співу.

Базова література: 4, 8, 11.

Допоміжна література: 3.

Практичне заняття до теми 2.2 «Специфіка, зміст і структура діяльності викладача вокалу». 5 год.

Питання.

1. Описати специфіку фахової діяльності викладача сольного співу (вокалу, постановки голосу).
2. Описати структуру індивідуального заняття з сольного співу (вокалу, постановки голосу).

Базова література: 1, 4, 7, 10, 12.

Допоміжна література: 12.

Самостійна робота до теми 2.2 «Специфіка, зміст і структура діяльності викладача вокалу». 5 год.

Питання.

1. Охорона та гігієна співацького голосу студентів та викладача вокалу.
2. Екологічні основи співу. Охорона вокального слуху людини.

Базова література: 4, 8, 11.

Допоміжна література: 3.

Лекція. Тема 2.3. Педагогічний репертуар викладача вокалу. 2 год.

Основні принципи добору навчально-педагогічного репертуару. Структура навчально-вокального репертуару. Навчально-художній репертуар для різних типів голосів.

Базова література: 10, 12.

Допоміжна література: 12.

Самостійна робота до теми 2.3 «Педагогічний репертуар викладача вокалу». 5 год.

Питання.

1. Основні положення добору навчально-педагогічного репертуару для студентів ВНЗ.
2. Визначити, що має враховувати вчитель вокалу під час підбору репертуару для студента ВШ.

Базова література: 10, 12, 13.

Допоміжна література: 12.

МОДУЛЬ 3

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3: Особливості вокально-технічного розвитку голосового апарату

Лекція. Тема 3.1. Вокально-мовленнєві знання і навички майбутнього викладача вокалу

Поняття про процес утворення звука. Теорії звукоутворення (міоеластична, нейрохронаксічна, резонансна). Резонансна мовотворча теорія Г. Гельмгольца. Теорія установки Д. Узнадзе. Теорія функціональних систем П. Анохіна. Голосовий апарат як акустична система. Психофізіологічні знання про роботу органів звукоутворення Спів як складний психофізіологічний процес (В. Юшманов). Поняття « постановка голосу » - « вокальна техніка » та « вокальна механіка ». Формантні характеристики мовлення і співу видатних співаків як критерій ефективності процесу фонації. Вокально-дихальні та вокально-мовленнєві вправи. Принципи вокальної педагогіки та особливості індивідуального підходу в опануванні вокальним мистецтвом.

Базова література: 1, 7, 12, 13.

Допоміжна література: 12, 17.

Самостійна робота до теми № 3.1 «Вокально-мовленнєві знання та навички вокаліста». 5 год.

Акустичні засади мовленнєвого та співацького процесу. Акустичні критерії співацького голосу. Систематизація й узагальнення вокально – мовленнєвих знань, вмінь й навичок, формування на їх основі інтересів, переконань, світогляду.

Питання.

1. Методичні та психофізіологічні засади процесу фонації.
2. Спільне та відмінне між мовленням та співом.
3. Методичні аспекти взаємозалежності роботи органів голосового апарату в триєдиній системі - дихання, гортань, резонатори.
4. Вокально-мовленнєва культура співака. Спів та сценічне мовлення.
5. Наукове обґрунтування поняття «природна постановка голосу».

Базова література: 4, 7, 10.

Допоміжна література: 12, 18.

Лекція. Тема. 3.2 Особливості функціонування органів голосового апарату. Робота гортані під час фонації. 2 год.

Поняття про одно регістрову та двох регістрову системи постановки голосу (Работнов). Регістрова система співака. Способи згладжування регістрів в процесі співу. Взаємодія органів голосового апарату в системі «дихання» - «гортань» - «резонатори». Будова гортані та принципи її роботи під час фонації. Положення гортані при різних манерах співу. Поняття про голосові складки та голосові зв'язки. Особливості будови та функціонування голосових зв'язок при співі. Справжні та несправжні голосові зв'язки. Грушовидні пазухи та надгортанний резонатор-ефективність взаємодії.

Базова література: 1, 7, 11,

Допоміжна література:3.

Самостійна робота до теми 3.2 «Особливості функціонування органів голосового апарату. Робота гортані під час фонації». 5 год.

Особливості голосоутворюючої функції співака. Психотерапевтичний вплив голосу на організм людини. Висота голосу як наслідок коливань голосових складок. Поняття про голосову хвилю. Довжина голосової хвилі, герц – вимірювання частоти коливань. Поняття про частоти корисні і шкідливі.

Питання.

1. Будова гортані та її робота в процесі співу.
2. Принципи роботи голосових зв'язок при фонації.

Базова література: 7, 11,12,

Допоміжна література: 3.

Лекція. Тема. 3.3. Методичні основи вокально-технічного розвитку голосу дорослої людини. Манери співу. Морфологія вокально-художнього звуку. Вокально-художній звук (Микиша) – один з найголовніших факторів співацької майстерності. Поняття про стилі співу: кантиленний, декламаційний, колоратурний; типи співу – художній, побутовий, професійний, аматорський; види співу – сольний, ансамблевий, хоровий; манери співу – академічна, естрадна, народна. Роль вокальних вправ та вокалізів у розвитку голосу співака. Психотехніка художнього співу як комплекс переживань підпорядкованих вокально-технічним прийомам. Розвиток естетичного смаку вокаліста й уміння використовувати різні види вокальної техніки. Поняття про інструментальний супровід фонаційного процесу. Фонограми та особливості їх застосування. Принципи застосування співаком художніх виражальних засобів різних видів мистецтв. Манери співу: академічна, естрадна, народна.

Базова література: 1, 6, 15.

Допоміжна література: 2, 14, 16.

Практичне заняття до теми 3.3: «Методичні основи вокально-технічного розвитку голосу дорослої людини. Манери співу». 2 год.

Питання.

1. Дати характеристику стилям співу: кантиленному, декламаційному та колоратурному та обґрунтувати їх специфіку.
2. Характеризувати основні манери співу: академічну, естрадну, народну, виявити їх особливості.
3. Принципи підбору навчально-художнього репертуару для різних типів голосів.

Базова література: 1, 5, 7, 8, 13.

Допоміжна література: 9, 12, 14.

Самостійна робота до теми 3.3. «Методичні основи вокально-технічного розвитку голосу дорослої людини. Манери співу». 5 год.

Особливості будови голосових складок. Справжні та фальшиві голосові складки. Голосовий режим роботи. Поняття «фонопедичні вправи». Лікувальний ефект голосових вібрацій. Вокалотерапія. Вокально-мовленнєві вправи спрямовані на зміцнення голосової функції.

Питання.

1. Методичні основи формування та практична демонстрація фонопедичних вправ.
2. Вокально-технічні вправи для розвитку голосу, знання навчального репертуару для різних типів голосів.

Базова література: 1, 6, 12.
Допоміжна література: 2, 14, 115.

Лекція. Тема 3.4. Методика роботи над вокалізами на заняттях з вокалу із студентами.

Вимоги щодо роботи над вокалізами на заняттях з вокалу із студентами. Значення вокалізів у вокальному навчанні студентів. Врахування співацьких можливостей студентів під час підбору вокально-технічних вправ та вокалізів.

Практичне заняття до теми 3.4: «Методика роботи над вокалізами на заняттях з вокалу із студентами».

Питання.

1. Запропонувати 5 прикладів вокалізів із збірок Ф. Абта, О. Варламова, І. Вілінської, М. Завалішиної, Г. Зейдлера, Д. Конконе, Г. Панофки, Н. Татарінової або інших авторів для студентів 1-3 курсів.
2. Обґрунтувати значення вокалізів у вокальному навчанні студентів ВНЗ.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА (МКР№ 1-4)

Питання до МКР

1. Спів як складний психофізіологічний процес. Співацька постава та співацька установка.
2. Принципи вокальної педагогіки.
3. Робота органів голосового апарату під час фонації: дихання, гортань, резонатори.
4. Будова гортані. Особливості роботи голосових зв'язок.
5. Регістрова система співака. Згладжування регістрів.
6. Характеристика основних стилів співу: кантиленний, декламаційний та колоратурний.
7. Характеризувати основні манери співу: академічну, естрадну, народну, виявити їх особливості.
8. Принципи підбору навчально-художнього репертуару для різних типів голосів.
9. Вокально-технічні вправи для розвитку голосу, навчальний репертуару для різних типів голосів.
10. РТМС. Сім функцій співацьких резонаторів.
11. Наукові та емпіричні методи вокального навчання. Метод «ніби-то».
12. Формантні характеристики співацького голосу – ВСФ та НСФ.
13. Функції резонаторів та методична прийоми їх виявлення при різних манерах співу.
15. Художньо-образні основи вокального навчання.
16. Основні критерії визначення вокального обдарування співака.

Питання що виносяться на екзамен

1. Аргументувати і навести приклади взаємозв'язку інтонаційного та художньо-образного змісту вокального твору.
2. Теоретично обґрунтувати методичні прийоми діагностики співацького голосу та продемонструвати їх.
3. Аргументувати методичні прийоми та продемонструвати вправи з розвитку співацького дихання (вдихання носом, одночасне вдихання через ніс і рот, фіксація дихання, подовжений еластичний видих, розподіл дихання у фразах різної тривалості).
4. Визначити діапазони та дати характеристику жіночим голосам мецо-сопрано та сопрано.
5. Визначити здатність вокального педагога до збереження та охорони голосу вокаліста з сильним і слабким імпедансом. Виявити знання екологічних основ життєдіяльності співака.
6. Визначити необхідність застосування вправ на різні види вокальної техніки. Навести приклади.
7. Визначити основні положення теорії звукоутворення М. Гарсія та виявити її вплив на розвиток вокальної педагогіки.
8. Визначити роль та значення аудіовізуальних технічних засобів у активізації самостійної роботи вокаліста.
9. Визначити та продемонструвати компетенції викладача вокалу щодо правильного підбору вокальних вправ та навчально-педагогічного репертуару для співака-початківця.
10. Визначити теоретичні основи та продемонструвати методичні прийоми роботи над співацьким диханням і його опорою.
11. Визначити художні виражальні засоби, які використовуються для створення та передачі художнього образу вокального твору. Навести приклади з власного досвіду вокальної діяльності.
12. Виявити вплив викладача вокалу на формування професійних, моральних та духовних якостей студентів. Навести приклади з власного досвіду.
13. Виявити здатність до застосування художніх виражальних засобів у процесі передачі художнього образу вокального твору.
14. Виявити здатність щодо аналізу співацького звуку: визначити вібрато голосу та вказати одиниці його виміру.
15. Виявити компетенції викладача вокалу щодо формування вокально-технічних навичок у співаків-початківців.
16. Виявити особливості організації роботи гортані в процесі фонації.
17. Виявити особливості організації самостійної роботи студентів у процесі навчання співу.
18. Виявити сутність та назвати основні положення резонансної теорії співу В. П. Морозова.

19. Виявити та обґрунтувати особливості вокально-слухових уявлень і відчуттів співака. Продемонструвати знання вокально-тілесної схеми вокаліста.
20. Виявити фахові компетенції щодо застосування фонетичного методу роботи над розвитком голосу співака у вокальному та мовленнєвому режимі роботи голосового апарату.
21. Вказати на особливості вокально-слухових уявлень співака. Обґрунтувати застосування емпіричного методу навчання «так, ніби» (В. Морозов).
22. Дати характеристику акустичним якостям співацького звуку, назвати одиниці їх виміру.
23. Дати характеристику особливостям звукоутворення при різних манерах співу.
24. Зробити компаративний (порівняльний) аналіз методик Сет Ріггса і В.Ємельянова та визначити їх роль у розвитку голосу співака.
25. Назвати основні наукові теорії звукоутворення та обґрунтувати перевагу емпіричних методів роботи у вокальній педагогіці.
26. Обґрунтувати сутність поняття «висока позиція звука» та продемонструвати вокально-мовленнєві вправи, спрямовані на формування високої позиції звука.
27. Охарактеризувати типи співацького дихання, вказати на особливості застосування співацького дихання у вокалізах та творах вокально-педагогічного репертуару.
28. Продемонструвати вокальні вправи з розвитку динаміки співацького звуку.
29. Продемонструвати вокальні вправи з розвитку кантилени звука.
30. Продемонструвати вокальні вправи з розвитку рівності звуковедення (правильна робота діафрагми, розподіл дихання, еластичний видих).
31. Продемонструвати вокальні вправи та вказати прийоми роботи, спрямовані на згладжування регістрів голосу.
32. Продемонструвати вокальні вправи, спрямовані на згладжування перехідних нот, дати своїм діям теоретичне обґрунтування.
33. Продемонструвати вокальні та мовленнєві вправи з розвитку артикуляції і дикції вокаліста.
34. Продемонструвати вокально-мовленнєві вправи, які сприяють розвитку головного та грудного резонування.
35. Продемонструвати вправи з розвитку діапазону голосу.
36. Продемонструвати вправи з розвитку звуковедення (правильна робота діафрагми, розподіл дихання, еластичний видих).
37. Продемонструвати вправи, спрямовані на формування твердої та м'якої атаки звука та обґрунтувати роботу голосових зв'язок при різних атаках звука.
38. Продемонструвати вправи з формування та утримання високої позиції звука.
39. Продемонструвати вправи на засвоєння правильних навичок

- звукоутворення (усунення вад та ілюстрація правильних прийомів звукоутворення).
40. Продемонструвати вправи на засвоєння навичок звукоутворення (м'яка, тверда, придихова атаки звуку).
 41. Продемонструвати вправи та прийоми роботи над формуванням високих звуків.
 42. Продемонструвати вправи, спрямовані на розвиток різних видів вокальної техніки.
 43. Продемонструвати вправи, спрямовані на формування рівності та кантилени звука.
 44. Продемонструвати вправи, спрямовані на формування співацького дихання та його опори. Обґрунтувати необхідність опори дихання.
 45. Продемонструвати вправи, спрямовані на формування та збереження інтонаційної чистоти звука.
 46. Продемонструвати знання типів співацького дихання та вказати на особливості його застосування при різних манерах співу.
 47. Продемонструвати комплекс вокальних вправ, спрямованих на розспівування вокаліста.
 48. Продемонструвати прийоми роботи та вокальні вправи, які сприяють вільному руху нижньої щелепи.
 49. Продемонструвати та обґрунтувати необхідність співу з закритим ротом.
 50. Теоретично обґрунтувати поняття «вокально-художній звук» (Микиша В.) і дати характеристику його складовим.

**4. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА
ВИКЛАДАННЯ ВОКАЛУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»**

Галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво»,

XI семестр

Модулі	МОДУЛЬ 1				I- II МК	МОДУЛЬ 2			МОДУЛЬ 3		III-IV МК
Назва модуля	Змістовий модуль 1: Науково-методичні основи вокальної педагогіки				Змістовий модуль 2: Фахові вимоги та зміст професійної діяльності викладача вокалу			Змістовий модуль 3: Особливості вокально-технічного розвитку голосового апарату			
Кількість балів за модуль	96 балів				29 балів			91 бал			
Теми лекцій (відвід. -1 б. за заняття)	Тема 1.1 Історичні та науково-методичні засади вокальної педагогіки та методики вокального навчання (1 бал)	Тема 1.2 Програмові вимоги та завдання дисципліни «Методика викладання вокалу у вищій школі» (1 бал)	Тема 1.3 Принципи, умови навчання студентів сольному співу у ВШ. (1 бал)	Тема 1.4 Методи навчання сольного співу у ВШ. (1 бал)	Тема 2.1 Вимоги до викладача вокалу (фахові компетенції, функції) (1 бал)	Тема 2.2 Специфіка, зміст і структура діяльності викладача вокалу. (1 бал)	Тема 2.3 Педагогічний репертуар викладача вокалу (1 бал)	Тема 3.1 Акустичні якості голосних і приголосних звуків. (1 бал)	Тема 3.2 Особливості функціонування органів голосового апарату. (1 бал)	Тема 3.3. Методичні основи вокально-технічного розвитку голосу дорослої людини. Манери співу (1 бал)	Тема 3.4. Методика роботи над вокалізами на заняттях з вокалу із студентами (1 бал)
Теми практичних занять (відв. - 1 бал за заняття; відп. на 1 зан. - 10 б.)		Тема 1.2 Програмові вимоги та завдання дисципліни «Методика викладання вокалу у вищій школі» (11 балів)		Тема 1.4 Артікуляційний апарат.		Тема 2.2 Специфіка, зміст і структура діяльності викладача вокалу. (11 балів)				Тема 3.3. Методичні основи вокально-технічного	Тема 3.4. Методика роботи над вокалізами на заняттях з вокалу із студентами (11 балів)

				Резонатори. Процес звукотворення. (11 балів)						розвитку голосу дорослої людини. Манери співу (11 балів)	
Сам. робота (5 балів)	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
Види поточ. контролю (25 б.)					МКР (25+25 балів)						МКР (25 + 25 балів)
Усього за VII семестр без урахування коефіцієнта - 216 балів. Усього за період роботи до екзамену – 216 балів (без урахування коефіцієнта), коефіцієнт - 3,6											
Підсумковий контроль	<i>екзамен</i>										

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

XI семестр

№	Зміст завдання	К-сть год.	Література	Академічний контроль	Бали
1.	1) Охарактеризувати основні принципи вокальної педагогіки: розуміння значення нейрофізіологічного фактора; одночасність розвитку всіх якостей співака; поступовість розвитку голосу; індивідуальний підхід до співака. 2) Визначити спільне та відмінні риси навчання вокалу у різні століття.	5	Основна 1 - 14	Контроль на практичному занятті	5
2.	1) Обґрунтувати програмові вимоги до запропонованої дисципліни. 2) Визначити, що маєш знати та вміти після проходження даного курсу.	5	Основна 1, 2, 10	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5
3.	1) Розкрити сутність принципу опори на національне спрямування вокального навчання; принципу забезпечення культуровідповідності вокального навчання студентів; принципу спонукання майбутніх учителів до творчого самовираження у процесі вокально-виконавської діяльності.	5	Основна 1, 4, 10	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5
4.	1) Описати метод прослуховування еталонних вокальних програм. 2) Визначити сутність методу затриманого зворотного слухового зв'язку.	5	Основна 1, 4, 10	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5
5.	1) З'ясувати, що треба знати педагогу для створення необхідного психологічного клімату на занятті з вокалу. 2) Визначити основні функції викладача вокалу у ВШ.	5	Основна 6 Додаткова 3,5	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5
6.	1) Охорона та гігієна співацького голосу студентів та викладача вокалу. 2) Екологічні основи співу. Охорона вокального слуху людини.	5	Основна 10 Додаткова 4	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5

7.	1). Основні положення добору навчально-педагогічного репертуару для студентів ВНЗ. 2). Визначити, що має враховувати вчитель вокалу під час підбору репертуару для студента ВШ.	5	Основна 1, 7, 8, 12	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5
8.	1) Методичні та психофізіологічні засади процесу фонації. 2) Спільне та відмінне між мовленням та співом. 3) Методичні аспекти взаємозалежності роботи органів голосового апарату в триєдиній системі - дихання, гортань, резонатори. 4) Вокально-мовленнєва культура співака. Спів та сценічне мовлення. 5) Наукове обґрунтування поняття «природна постановка голосу».	5	Основна 7,11, 12,13	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5
9.	1) Будова гортані та її робота в процесі співу. Принципи роботи голосових зв'язок при фонації.	5	Основна 7,10,12	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5
10.	1) Методична основи формування та практична демонстрація фонетичних вправ. 2) Вокально-технічні вправи для розвитку голосу, знання навчального репертуару для різних типів голосів.	5	Основна 4, 8, 10, 13 Додаткова 10,12	Контроль на практичному занятті (повідомлення, відтворення у практичній діяльності)	5
Усього		50			50

6. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Принципи, умови навчання студентів сольному співу у ВШ	2
2.	Методи навчання сольного співу у ВШ	2
3.	Специфіка, зміст і структура діяльності викладача вокалу	2
4.	Методичні основи вокально-технічного розвитку голосу дорослої людини. Манери співу	2
5.	Методика роботи над вокалізами на заняттях з вокалу із студентами	2
	Всього	10

7. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО Й ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Розподіл балів, що присвоюються студентів упродовж XI семестру

№ з/п	Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць	Сума балів
1	Відвідування лекцій	1	11	11
2.	Відвідування практичних занять	1	5	5
3.	Робота на практичному занятті	10	5	50
4.	Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	5	10	50
5.	Виконання модульної контрольної роботи	25	4	100
Усього без урахування коефіцієнта - 216 балів (коефіцієнт - 3,6)				
9.	Підсумковий контроль - екзамен	40	1	40

Кожний модуль включає бали за поточну роботу на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, модульну контрольну роботу. Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань. Модульний контроль знань здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Навчальні досягнення з дисципліни «Методика викладання вокалу у вищій школі» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, в якій зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення в рейтингову шкалу подано у таблиці.

У процесі оцінювання навчальних робіт застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, співбесіда.
- **Методи письмового контролю:** модульне письмове опитування; підсумкове письмове опитування.
- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень теоретико-методичних знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками.
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень теоретико-методичних знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75 – 81 балів	Добре – в цілому добрий рівень теоретико-методичних знань (умінь) з незначною кількістю помилок.
D	69 – 74 балів	Задовільно – посередній рівень теоретико-методичних знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімальний можливий допустимий рівень теоретико-методичних знань (умінь).
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень теоретико-методичних знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання.
F	1 – 34 балів	Незадовільний з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень теоретико-методичних знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни.

**Розподіл балів за темами змістових модулів, що присвоюються студентіві
упродовж вивчення навчального курсу**

МОДУЛЬ 1				МКР 1-2	МОДУЛЬ 2			МОДУЛЬ 3				МКР 3-4
Змістовий модуль 1 (лекційні заняття + практичні заняття + самостійна робота)					Змістовий модуль 2 (лекційні заняття + практичні заняття + самостійна робота)			Змістовий модуль 3 (лекційні заняття + практичні заняття + самостійна робота)				
T 1.1	T 1.2	T 1.3	T 1.4		T. 2.1	T.2.2	T 2.3	T.3.1	T 3.2	T. 3.3	T 3.4	
6	17	6	17	50	6	17	6	6	6	17	12	50
Усього за XI семестр без урахування коефіцієнта - 216 балів (коефіцієнт – 3,6)												

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

На заняттях з методики викладання вокалу у вищій школі застосовуються такі методи навчання:

- ◆ **метод розв'язання** різних за ступенями складності навчальних завдань (дозволяє формувати у студентів систему практичних умінь і навичок, активізує їх діяльність);
- ◆ **метод ілюстрування** (застосування викладачем елементів показу правильного звукоутворення та звуковедення);
- ◆ **метод звукового регулювання** (дозволяє студентам за допомогою викладача регулювати звуковий баланс, а також знаходити оптимальний режим роботи голосового апарату в процесі співу з музичним супроводом та без нього);
- ◆ **метод педагогічного аналізу** (формує педагогічне мислення студентів у конкретних педагогічних та виконавських ситуаціях засобом аналізу власних дій, розвиває аналітичний, вокальний, емоційний слух);
- ◆ **метод ескізної роботи над твором** (дозволяє студентові розширити світогляд та поповнити навчальний репертуар з метою його застосування у подальшій педагогічній та музично-виконавській діяльності).

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **методи усного контролю:** прослуховування, модульний контроль, семестровий контроль, екзамен.
- **методи самоконтролю:** уміння самостійно вивчати та аналізувати науково - методичну літературу, розучувати та репрезентувати вокальні вправи, твори навчального репертуару.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Робоча навчальна програма.
2. Збірки навчально-педагогічного репертуару.
3. Навчально-методична література.

11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (Сольний спів) / В. Г. Антонюк. – К. – 2007. – 145 с.
2. Аспелунд Д. Л. Развитие певца и его голоса / Д. Л. Аспелунд. – М.-Л. : Музыка, 1965. – 220 с.
3. Багадуров В. А. Очерки по истории вокальной педагогики / В. А. Багадуров. – М. : Музгиз. – 1965. – 101 с.
4. Василенко Л.М. Значення вокально-методичної підготовки в професійному становленні майбутнього вчителя музики // Наука і сучасність: Збірник наукових праць НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 2000. – Вип. 2. – Ч. 3. – С. 22 – 29.
5. Герсамия И. Е. К проблеме психологи творчества певца / И. Е. Герсамия. – Тбилиси : Мецниереба. –1985. –75 с.
6. Гребенюк. Н. Є. Вокально-виконавська творчість :психолого-педагогічний та музикознавчий аспекти : [монографія] / Н. Є. Гребенюк. – К. : НМАУ ім. П. Чайковського, 1999. – 243 с.
7. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики / Л. Б. Дмитриев. – М. : Музыка, 1968. – 340 с.
8. Емельянов В. В. Развитие голоса. Координация и тренинг / В. В. Емельянов.– Санкт-Петербург: Лань,1997. – 192 с.
9. Кисла С. Методичні рекомендації з постановки голосу для студентів вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації / С. Кисла – Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2014. – 68 с.
10. Кушка Я. С. Методика навчання співу: Посібник з основ вокальної майстерності. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 288 с.

11. Морозов В. П. Искусство резонансного пения. Основы резонансной теории и техники. – М. : ИП РАН, МГК им. П. И. Чайковского, Центр «Искусство и наука», 2002. – 496 с.
12. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу. – К., 1998.
13. Юшманов В. И. Вокальная техника и её парадоксы. Изд. второе. – СПб. : Издательство ДЕАН, 2002. – 128 с.
14. Ярославцева Л. К. Опера. Певцы. Вокальные школы Италии, Франции, Германии XVII – XX веков. – «Издательский дом “Золотое Руно”», 2004 г. – 200 с.

Додаткова

1. Антонюк В. Постановка голосу : Навчальний посібник / В. Антонюк – К., 2000. – 156 с.
2. Барвинская Е. М. Вопросы профессиональной голосовой подготовки студентов музыкально-педагогических факультетов // Искусство в школе. – М., 2007, вып. 6. – С. 66-68.
3. Барвинская Е. М. Психологическое развитие студентов музыкального факультета в процессе обучения вокалу // Формирование личности в условиях высшей школы. Материалы межвузовского круглого стола педагогов-исследователей. Часть II. – Липецк, 2005. – С. 189 – 193.
4. Барвинская Е. М., Глушакова Т.И. Охрана голоса - актуальная проблема подготовки студентов музыкально-педагогических факультетов к профессиональной деятельности. // Воспитание культуры личности современного школьника и студента в системе музыкально-эстетического образования. Материалы региональной научно-практической конференции. -Липецк, 2006. – С. 22 – 26.
5. Василенко Л.М. Підготовка студентів музично-педагогічних факультетів до професійно-педагогічної діяльності в контексті їх вокально-методичного навчання // Соціалізація особистості: Збірник наукових

- праць / За заг. ред. А. Й. Капської. Том XIV. – К.: Логос, 2001. – С. 136-142.
6. Гребенюк Н. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти. Монографія. – К.: НМАУ, 1999.
7. Гребенюк Н. Проблеми методики формування вокально-виконавських навичок у співаків-початківців // Проблеми сучасного мистецтв і культури. Проблеми професійної педагогіки та виховання: Зб. наук. праць. – К., 1998. – 170 с.
8. Доронюк В.Д., Сливоцький М.Ю. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики. – Ів.Франк.: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 301 с.
9. Євтушенко В. Роздуми про голос. – Київ: Муз. Україна, 1979. – 55 с.
10. Знаменська О.Е. Культура мови у співі: Посібник для консерваторій та музичних училищ. –К.: Держ. вид. образотворч. мистецтва і муз. літ. , 1959. – 160 с.
11. Люш Д. Развитие и сохранение певческого голоса.– Киев: Муз. Украина, 1988. – 245 с.
12. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва. – Київ: Музична Україна, 1985. – 157 с.
13. Панченко Г. Розвиток творчих здібностей студентів у процесі вокальної підготовки. Методичні рекомендації для студентів, магістрантів за фахом “Вокал” (академічний, естрадно-джазовий) факультетів мистецтв та художньої освіти, учителів музики загальноосвітніх та альтернативних шкіл. – Мелітополь: МДПУ, 2007. – 32 с.
14. Панченко Г. Деякі питання розвитку творчої активності студентів в класі постановки голосу // Актуальні проблеми музично-естетичного виховання особистості: Зб. наук. праць. – Мелітополь: МДПШ, 1997. – С. 87-91.

15. Панченко Г. Роль вокальної підготовки в творчому розвитку майбутнього вчителя // Наука і сучасність: Зб. наук. праць. – К.: Логос, 1999. – Вип. 2. – Ч. 4 (Педагогічні науки). – С. 99-106.

16. Стасько Г. Системно-методичне забезпечення широкопрофільної вокальної підготовки музикантів // Вісник Прикарпатського університету. – Вип.3. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 240 с.

17. Стасько Г. Творче та раціональне у вокальній підготовці спеціалістів музично-естетичного профілю // Вісник Прикарпатського університету. – Вип. 4. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 145 с.